

**O'QUVCHILARNING BAYON YOZISHDAGI XATOLARINI
TAHLIL QILISH VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI**

**АНАЛИЗ ОШИБОК УЧАЩИХСЯ ПРИ НАПИСАНИИ
ВЫСКАЗЫВАНИЙ И СПОСОБЫ ИХ УСТРАНЕНИЯ**

**WAYS TO ANALYZE AND ELIMINATE READERS 'MISTAKES IN
WRITING STATEMENTS**

Muxiddinova Yulduz Rustam qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Ellikqala pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim

yo'nalishi 3- bosqich talabasi

Elektron pochta manzil: ymuxiddinova12@gmail.com

Tel: +998 88 650 55 80

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'quvchilarning bayon yozishda yo'l qo'yadigan asosiy xatolari tahlil qilinadi. Shuningdek, bu xatolarni yuzaga keltiruvchi omillar yoritiladi hamda ularni bartaraf etish bo'yicha samarali usul va tavsiyalar keltiriladi. Bayon qilish malakasini shakllantirishda muallimning o'rni, dars jarayonidagi mashqlar va individual yondashuv muhim omillar sifatida ko'rsatib o'tiladi.*

Kalit so'zlar: *bayon yozish, xatolar tahlili, o'quvchilar, til malakasi, yozma nutq, tuzatish usullari.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются основные ошибки, допускаемые учащимися при написании изложений. Анализируются причины этих ошибок и предлагаются эффективные пути их устранения. Особое внимание уделяется роли учителя, использованию упражнений на уроках и индивидуальному подходу в формировании навыков письменной речи.*

Ключевые слова: изложение, анализ ошибок, учащиеся, языковые навыки, письменная речь, методы исправления.

Abstract: This article analyzes the common mistakes students make when writing compositions. It discusses the underlying causes of these errors and suggests effective methods for overcoming them. The paper also highlights the teacher's role, the importance of classroom exercises, and the use of individualized approaches in developing writing skills.

Keywords: composition writing, error analysis, students, language skills, written speech, correction methods.

KIRISH

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun yozma nutqni rivojlantirish — ularning tafakkuri, so'z boyligi, tahlil qilish va ifoda etish qobiliyatlarini shakllantirishda muhim bosqich hisoblanadi. Ayniqsa, bayon yozish ko'nikmasini rivojlantirish, o'quvchilarning o'qigan, eshitgan yoki kuzatgan ma'lumotlarini izchil, aniq va grammatik jihatdan to'g'ri ifodalashga o'rgatishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu ko'nikma nafaqat ona tili faniga oid darslarda, balki boshqa barcha fanlarda muvaffaqiyatli o'qish uchun asosiy poydevor vazifasini o'taydi.

Bayon yozish malakasi o'quvchidan fikrni tushunarli, aniq va mantiqiy izchillikda ifoda eta olishni, voqealar ketma-ketligini saqlab qolishni, matn mazmuniga muvofiq til birliklarini tanlay olishni talab qiladi. Shuning uchun boshlang'ich sinf o'qituvchisi bu borada o'z faoliyatini maqsadli va izchil tashkil etishi zarur.

Birinchi navbatda, o'quvchilarda bayon yozishga tayyorgarlik bosqichida ularning eshitib tushunish, esda saqlash va og'zaki ifoda etish ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun matnlarni ovoz chiqarib ifodali tarzda o'qish, uni qismlarga bo'lib tushuntirish, asosiy mazmun ustida suhbat uyushtirish va savol-javob shaklidagi muloqotlar tashkil etish kerak bo'ladi. Bu orqali o'quvchi matn mazmunini teran anglaydi, eslab qoladi va mustaqil ravishda hikoya qila boshlaydi.

Bayon yozishdagi asosiy qiyinchiliklardan biri — soʻz boyligining cheklanganligi bilan bogʻliq. Shu sababli, oʻquvchilarning lugʻat boyligini kengaytirish doimiy mashgʻulotlar orqali yoʻlga qoʻyilishi lozim. Har bir yangi darsda oʻrgatilayotgan matn asosida yangi soʻzlar ajratib olinadi va ular bilan ishlash mashqlari, jumladan, sinonim va antonim topish, gap tuzish, soʻz turkumlariga ajratish kabi topshiriqlar bajariladi. Bu mashqlar oʻquvchilarda boy va ifodali yozma nutqni shakllantirishga xizmat qiladi.

Bayon yozishning muhim jihatlaridan biri — matn asosida oddiy, lekin mantiqiy reja tuzishni oʻrgatishdir. Reja tuzish oʻquvchini matnni bosqichma-bosqich idrok etishga, uning ichki mantiqiy tuzilmasini anglashga va yozishda tartib saqlashga oʻrgatadi. Oʻquvchilarga dastlab oʻqituvchi yordamida namunaviy reja tuzdiriladi, keyinchalik mustaqil ravishda reja tuzish topshiriqlari beriladi. Bu orqali oʻquvchilarda izchillik va fikr uygʻunligi rivojlanadi.

Bayon yozish jarayonida turli didaktik va zamonaviy usullardan foydalanish ijobiy natijalar beradi. Masalan, rasm asosida bayon yozish, video lavhalar yoki suratlar orqali matn tuzish, drammatizatsiya elementlarini kiritish, yaʼni oʻquvchilarni matn qahramonlari roliga kiritish orqali ularning nutq faoliyatini jonlantirish mumkin. Shuningdek, matnni tahlil qilib, reja tuzib, ogʻzaki hikoya qilib, soʻng yozma bayon qilish — bosqichma-bosqich oʻrgatish texnologiyasi sifatida yuqori samaradorlikka ega.

Bayon yozish koʻnikmasini mustahkamlashda oʻquvchilar yozgan matnni tahlil qilish, ularni toʻgʻrilash, oʻz fikrlarini baholashga oʻrgatish, oʻz-oʻzini nazorat qilish kabi faoliyatlar ham muhim oʻrin tutadi. Oʻquvchilar yozgan bayonni birgalikda oʻqish, uning kuchli va zaif jihatlarini muhokama qilish, imlo, tinish belgilarini tuzatish orqali ular tahrir madaniyatini oʻzlashtira boshlaydi.

Oʻquvchilarda yozma nutqqa nisbatan qiziqish uygʻotish, ularni ragʻbatlantirish ham muhim motivatsion omillardandir. Buning uchun sinfda “Eng yaxshi bayon”, “Ijodiy fikr egasi”, “Eng ifodali yozuvchi” kabi nominatsiyalar boʻyicha tanlovlar oʻtkazish, yaxshi yozilgan bayonlarni devoriy gazeta yoki sinf burchagiga joylashtirish tavsiya etiladi. Shuningdek, oʻyinli metodlardan

foydalanish — “Gapni davom ettir”, “Bayon zanjiri”, “So‘zlardan hikoya tuzish” kabi topshiriqlar orqali bolalarning ijodiy fikrlashiga va ishtirokchanligiga erishiladi.

Boshlang‘ich sinflarda bayon yozish, o‘quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Ammo ba‘zan o‘quvchilar bayon yozishda xatolarga yo‘l qo‘yadilar. Bu xatolarni tahlil qilish va ularni bartaraf etish o‘quvchilarning yozma nutqini yaxshilashda samarali vosita bo‘ladi. Quyida bayon yozishdagi xatolar va ularni bartaraf etish yo‘llari keltirilgan.

1. Mantiqiy izchillik va tuzilishdagi xatolar:

- Bayonning tuzilishi tartibsiz va mantiqiy izchillikka ega emas. O‘quvchilar voqealarni yoki fikrlarni aniq ketma-ketlikda keltirmasliklari mumkin.

- Matnda boshqaruvsiz fikrlar mavjud bo‘lib, ular bir-biri bilan bog‘lanmagan holda taqdim etiladi bartaraf etish yo‘llari:

- Reja tuzish: O‘quvchilarga bayon yozishdan oldin reja tuzishni o‘rgatish zarur. Reja bayonning izchil va mantiqiy tarzda tuzilishini ta‘minlaydi. Reja qismlarini aniq belgilab, har bir qismga asosiy fikrlarni kiritishni ta‘minlash kerak (kirish, asosiy qism, xulosa).

- Asosiy fikrlarni belgilash: O‘quvchilarga bayon yozishda har bir qismda asosiy fikrlarni aniqlashni va ularni aniq ifodalashni o‘rgatish zarur.

- Bog‘lovchi so‘zlardan foydalanish: Bayonning izchilligi va mantiqiy bog‘lanishi uchun “biroq”, “shu bilan birga”, “ammo” kabi bog‘lovchi so‘zlardan foydalanishni o‘rgatish.

2. Grammatik va imlo xatolari:

- Grammatik xatolar: O‘quvchilar gap tuzish va so‘z turkumlaridan noto‘g‘ri foydalanishda xatolarga yo‘l qo‘yishadi, masalan, otning qiyosiy shakllarini noto‘g‘ri ishlatish yoki fe‘lning shaxsiga mos kelmaslik.

- Imlo xatolari: o‘quvchilar so‘zlarni noto‘g‘ri yozishlari mumkin (masalan, “davlat”, “boshqacha”, “bilim”) bartaraf etish yo‘llari:

- Grammatikani o'rganish: O'quvchilarga grammatik qoidalarini tushuntirish va ularni matn yozishda qo'llashni o'rgatish zarur. Fe'l, ot, sifat va boshqa so'z turkumlarining to'g'ri ishlatilishini o'rgatish muhim.

- Imlo qoidalarini o'rganish: O'quvchilarga imlo qoidalarini muntazam ravishda o'rganish va ularni yozishda qo'llashni o'rgatish zarur. O'quvchilar matnni yozgandan so'ng, xatolarni aniqlash uchun matnni qayta o'qishlari kerak.

- Lug'atdan foydalanish: O'quvchilarga lug'at yoki mobil ilovalardan foydalanishni o'rgatish, bu imlo va so'zlarning to'g'ri ishlatilishini ta'minlashga yordam beradi.

3. Takrorlanish va soddalashtirish xatolar: O'quvchilar bayon yozishda bir xil so'z yoki iboralarni takrorlashadi, bu esa matnni monoton va zerikarli qiladi.

- Soddalashtirish: Bayon juda oddiy yoki soddalashtirilgan bo'lib, muhim tafsilotlar etishmaydi yoki ma'lum bir fikr aniq ifodalanmaydi bartaraf etish yo'llari:

- Sinonimlardan foydalanish: O'quvchilarga sinonimlardan foydalanishni o'rgatish, bu takrorlanishni kamaytirishga va matnni boyitishga yordam beradi.

- Murakkab va boy jumlar tuzish: O'quvchilarga takrorlashni oldini olish uchun murakkab va boy jumlar tuzishni o'rgatish. Bu nafaqat matnni jonlantiradi, balki fikrlarning yanada to'liq ifodalanishiga yordam beradi.

- Tafsilotlarni qo'shish: Bayonlarni soddalashtirish o'rniga, o'quvchilarga tafsilotlar, misollar va aniq izohlar qo'shishni o'rgatish kerak. Bu matnni boy va qiziqarli qiladi.

4. Mavzudan chetga chiqish yoki mavzuni noto'g'ri ifodalash xatolar:

- O'quvchilar bayon yozishda mavzudan chetga chiqishadi yoki mavzuni noto'g'ri ifodalaydilar, bu esa matnni tushunishni qiyinlashtiradi.

- Bayonda umumiy va aniq bo'lmagan so'zlar ishlatiladi, bu esa mavzuni yaxshi anglashga xalaqit beradi bartaraf etish yo'llari:

- Mavzu bo'yicha reja tuzish: O'quvchilarga bayon yozishdan oldin, mavzuni aniqlash va reja tuzishni o'rgatish. Mavzu va uning chegaralarini aniqlash, bayonning to'g'ri va mantiqiy bo'lishiga yordam beradi.

- Aniq va qisqa ifodalash: O'quvchilarga fikrlarni aniq va qisqa ifodalashni o'rgatish, umumiy va noaniq so'zlardan foydalanmaslikka undaydi.

- Matnni qayta tekshirish: O'quvchilarga yozgan bayonlarini qayta o'qib chiqish va mavzu bilan bog'lanmagan yoki noaniq joylarni to'g'rilashni o'rgatish kerak.

O'quvchilarning bayon yozishdagi xatolarini tahlil qilish va ularni bartaraf etish jarayoni yozma nutqni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bayon yozishdagi xatolarni aniqlash va ularni bartaraf etish o'quvchilarga fikrlarini aniq, izchil va mantiqiy tarzda ifodalashni o'rgatadi. Pedagoglar o'quvchilarga grammatik va imlo xatolarini tuzatish, takrorlanishdan qochish, mavzuni aniq ifodalash va til uslubini to'g'ri tanlash kabi ko'nikmalarni o'rgatish orqali ularning yozma nutqini yaxshilashlari mumkin.

XULOSA

Bayon yozish – o'quvchilarning yozma nutqini shakllantirishda muhim vositalardan biridir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bayon yozishda yo'l qo'yiladigan xatolar asosan so'z boyligi yetishmasligi, grammatik qoidalarga rioya qilmaslik, mantiqiy izchillikning buzilishi hamda fikrni aniq ifoda eta olmaslik kabi omillar bilan bog'liqdir. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun o'qituvchi tomonidan maqsadga muvofiq mashqlar tashkil etish, individual yondashuvni kuchaytirish, tahliliy ishlarni ko'paytirish, shuningdek, o'quvchilarda yozishga nisbatan qiziqishni oshirish zarur. Demak, bayon yozishdagi xatolarni tizimli tahlil qilish va ularga qarshi aniq chora-tadbirlar qo'llash orqali o'quvchilarning yozma nutq madaniyatini rivojlantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. K. Qosimova Ona tili o'qitish metodikasi Toshkent - 2009
2. R. Safarova Ona tili o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma "Sharq" nashriyoti matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati Toshkent – 2016
3. M.Umarova "Bayonlar to'plami" Toshkent – 1992
4. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi. "Barkamol avlod" O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. T.: SHarq, 1997.

5. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining axborotnomasi", 7-maxsus son. T.: SHarq, 1999.
6. Boshlang'ich ta'lim bo'yicha yangi tahrirdagi davlat ta'lim standarti "Boshl. ta'l. jurnali". Toshkent, 2005. №5.
7. Boshlang'ich ta'lim bo'yicha yangi tahrirdagi o'quv dasturi "Boshl. ta'l. jurnali." Toshkent, 2005. №5.

Muallif haqida ma'lumotlar

Muxiddinova Yulduz Rustam qizi- Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti Ellikqala pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'li yo'nalishi 3- bosqich talabasi. ymuxiddinova12@gmail.com . Tel: +998 88 650 55 80

IMRAD (Анализ ошибок учащихся при написании высказываний и способы их устранения : introduction, materials and methods, results and discussion, Conclusions, Bibliography)

IMRAD (Ways to analyze and eliminate readers 'mistakes in writing statements: Введение, Материалы и методы, Результаты и обсуждение, Выводы, Список литературы)